

ונעשה ממונם (תשובות הגרעק"א סח וולא הזכיר את דברי הראשונים), עיין שם עוד; שבט הלוי ח"ה, קונטרס המצוות טו,ג; קוב"ש ואילת השחר לעיל פו.).

ויש גם סברה הפכית; כאן חמור הדבר מכיבוד בעלמא, משום מניעת ביוון וצער לאב, שלא יהא בגדר 'לוה רשע ולא ישלם', וזה אולי חייב הבן אפילו משלו. (ע' בראשונים פו. רמ"א יו"ד יו"ד רמ,ח; אגרות משה יו"ד ח"ב סג). ואולי חיובם מדין 'מורא' ויש לומר שעל מצות מורא אב ואם — כופין (ע' בבאור הגרי"פ פערלא לטפר המצוות לרס"ג, סוף מצוה י').

יהא הטעם אשר יהא, מבואר לכאורה בדברי רש"י שאין דין כפיה במצוות דרבנן. וכבר חלקו עליו התוספות (לעיל פו. ד"ה פריעת). וכתב הפני-יהושע (כאן ובדף פו.) שאף רש"י לא כתב כן באופן כללי, אלא כאן ובכיוצא בזה, שנקטו לשון 'מצוה על היתומים'... משמע שאופי התקנה מעיקרה 'מצוה' בלבד, ולא חיוב גמור, וזוה מובנת כוונת רש"י, שכתב זאת כאן, אף שלכאורה אין הדברים נוגעים לדיון שבגמרא, אלא שבא לפרש לשון 'מצוה' שנקטו כאן. עד כאן מה'פני יהושע'.

אמנם במנחת חינוך בכמה מקומות (י,כג; לא,כ; סוף מצוות כג לא רנט) נקט בפשטות שלרש"י אין כופין בכל שאר מצוות דרבנן. ואף רצה ללמוד מזה לענין כפיה בספק מצוה דאורייתא, לדעת האומרים ספיקא דאורייתא לחומרא — מדרבנן ולא מדאורייתא. (אם כי יש לדחות שספק של תורה חמור מודאי דרבנן לכולי עלמא, כדמצינו בכמה מקומות — ראה על כך ב'יוסף דעת' גליון י').

וכן משמע מפשטות דברי הריטב"א (בקדושין יג:), שאין כופים על מצוה דרבנן. וכן נקט בהגהות מיימוניות (ת"ת א) בשם מהר"ם מרוטנבורג. ואולם אין כן דעת הרשב"א (בשו"ת ח"ד רסד) ועוד פוסקים. וע"ע בענין כפיה בספק מצוה: פרי מגדים (תרפו,ב; פתיחה כוללת ח"א אותיות כד ו-כה); שדי חמד (ח"ג לט); שבט הלוי (ח"ח מז).

דף צב

זאתא בעל חוב דראובן וקטריף ליה מיניה, דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה' — לכאורה צריך באור מה טעם לומר שהמוכר חייב באחריות ערעורים שמחמת הלוקח עצמו. ופירש הריטב"א, כיון שלא היה לראובן המוכר נכסים אחרים לגבות מהם, נמצא שכשמכר קרקע זו לשמעון שלא באחריות, נכנס שמעון תחת ראובן, והיה החוב מוטל על קרקע זו או יסלקנו שמעון במעות, הלכך כשם שאם חזר שמעון ומכרה לאחרים חייב לפצותו לבע"ח זה, כך כשחזר ומכרו לראובן חייב לפצות לבע"ח, שכבר נפטר ראובן מחוב זה.

ואמר לו רבא, שמכל מקום החוב עדיין מוטל על ראובן אם קנה נכסים, וכיון שכן אין לשמעון לפצותו, שאחריות עצמו לא קיבל עליו. (ע"ע אילת השחר).

זאתא בעל חוב דראובן וקטריף לה משמעון ופייסיה בזווי... — לכאורה אפשר לומר שבדוקא נקטו 'פייסיה בזווי', כי אם בעל חוב דראובן טרף משמעון את שדהו, יכול שמעון לומר שלמתי את חובי שאני חייב לאביכם, לבעל חוב של אביכם [שהרי אילו הייתי נותנה ליתומים בחובם, היה בא בעל חוב וטורפה מהם, כמו שמסיק רבא, ועתה הקדמתי והגביתי לו בעצמי, כדין שעבודא דרבי נתן]. וכן כתב הר"ן.

אבל התוס' לא פירשו כן, כי אפשר שמדובר שראובן לא שיעבד לבעלי חובותיו בפירוש קרקעות שיקנה לאחר מכן [שלא כתב לו 'דאקני'], ואם כן אין כאן טענה לשמעון לומר שהבעל-חוב טרף קרקע של יתומים, כי באופן זה שהיה שמעון נותן את הקרקע ליתומים, לא היה הבע"ח גובה מהם. ועוד נראה, גם אם קדם הלוקח ונתן ליתומים בחובם את השדה שלקח מאביהם, ובא בעל חוב של ראובן

וטרפה מהיתומים — חוזרים היתומים וגובים מהלוקח את חובם, שהרי הפורע חובו בקרקע, חייב באחריות לכל טריפה שתבוא מחמתו או מחמת המוכר לו אותה קרקע, אף כאן שמעון אחראי לטריפת בעל חוב של המוכר לו את השדה, שהוא אבי היתומים. (עפ"י חזון איש — קכד, ע"ש בהרחבה).

(ע"ב) 'דינא הוא דאזיל ראובן ומפצי ליה ולא מצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את...' — הראשונים ז"ל פרשו בכמה אופנים מה חילוק יש מי ידון עמו, הלא כל מה שיוכל זה לטעון, אנו נטען בשביל הלוקח? וכתבו בפנים שונות, אם מפני שאחד מהם מומחה בטענות ולא חברו, או שאמר אחד מהם שאין לו עוד ראיות, או שמחל על תביעת שבועה וכדומה. וכן דנו בתוס' לענין אפשרות טענת 'מזויף', שמה רק ראובן יכול לטעון כן, משא"כ שמעון הלוקח שאינו יודע בדבר. [כתב הנצי"ב (מרומי שדה' ב"ק ח): דיון הראשונים למצוא נפקותות בדבר, אמור רק כלפי מה שאמרו ז"ל מצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את', אבל ודאי אף בלא כל הנפקותות, נכלל כאן ח"ו ב המוטל על ראובן, מכח אחריותו שקיבל על עצמו, לעמוד בדין עם בעל חובו, כדי להעמיד את המקח ביד שמעון].

ותימה שכתב כן כדבר פשוט וודאי, ולא זכר שר מדברי הר"ן והנמוקי יוסף (בב"מ יד) שכתבו להדיא שאינו חייב לבוא לדון. גם יש לבאר טיבו של אותו חיוב, הלא לעולם יוכל 'להודות' ולומר שהדין עם הבע"ח].

— יש להוכיח מדברי התוספות והראשונים (בדיונם על הנפקותא מי הוא העומד בדין), שאין הנתבע רשאי להעמיד אדם אחר שיטעון במקומו את טענותיו, ללא הסכמת הבעל-דין שכנגדו. כי אם רשאי לעשות כן, עדיין אין נפקותא מי הוא הבע"ד, לעולם יוכל להעמיד את ראובן במקומו. ואמנם הסמ"ע (ח"מ יז סק"ד) כתב שמותר להביא עמו אדם שסייע לו בטענותיו, וכמדומה שכן המנהג. אך מדברי התוס' יש לסתור דבריו, ואין למנהג זה קיום, אם לא בהתרצות בעלי הדין, כאמור. (עפ"י חזון איש ח"מ ד, ז).

ואין לפרש כוונת הסמ"ע, להסתייע באדם אחר, אך הוא לבדו ישאר בגדר 'בעל-דין', כי אם אין לו כח וזכות להעביר את זכותו לדין לאדם אחר, ודאי יוכל הלה לטעון לאו בע"ד דידי את ואיני חפץ לטעון אלא עם זה שאני תובעו. וע"כ כוונת הסמ"ע שיש לו זכות להעביר לאחר את סמכותו כבע"ד, וזה מוכח מכאן שאי אפשר).

דף צג

'משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו... ומאימת מחזיק בה — מכי דייש אמצרי' — רש"י פרש שאותה חזקה האמורה כאן, הקרקע נקנית בה. ותמהו בתוספות, הרי לא מצאנו 'דייש אמצרי' בשום מקום כבאור לקנין חזקה? ומהו ששאלו כאן 'מאימתי היא חזקה' והלא תנן 'נעל גדר ופרץ' — זוהי חזקת קנין?

ויש לפרש שיטת רש"י, הואיל שיצאו עליה עוררין לומר שאינה של המוכר, ולדברי העוררים הרי אין כאן כלל קנין, אלא שאנו מסופקין שמה הוא לעז בעלמא, הואיל וכן, אין הקובע כאן 'קנין חזקה' ככלל מקום, אלא עלינו לדון על חזקה מציאותית שמכניסה את הקרקע לרשות בעליה. ולכן, אם כבר שילם מעות — הרי המוכר הוא המוחזק, ועל הלוקח להוכיח שהיא גזולה, וכל עוד אינו מוכיח — אין יכול לחזור בו. אבל אם עדיין לא שילם, אזי אם כבר 'דייש אמצרי' ונעשה בזה מוחזק במציאות, שכבר סיפחה לשאר שדותיו וכדו' — הרי הוא מוחזק מציאותי בקרקע וחייב בתשלומיה כל עוד לא הוכיח שלא היה כאן מכר, כי מספק אינו יכול לחזור בו מן המקח, אך כל עוד אין השדה ברשותו ממש, יש